

Туризм и национална сигурност – геополитически аспекти

доц. д-р Тихомир Личев

Стопанска академия „Димитър Апостолов Ценов“ - Свищов, ул. „Ем. Чакъров“ 2

e-mail: tlichev@uni-svishtov.bg

Абстракт: Едно от най-силно развитите явления в цял свят през последните десетилетия безспорно е туризма. Той може да се разглежда многостранно. От една страна е важен за поддържането на здравето на хората спорт. В същото време това е необходима човешка потребност, а също представлява стопански отрасъл, който се занимава с обслужването на туристическите пътувания. Стопанският туризъм е един от най-високо доходните и най-бързо развиващите се отрасли на световната икономика. Протичащите в света терористични атаки и миграционна вълна от Азия и Африка към Европа води след себе си множество проблеми и в туристическият отрасъл. В настоящето изследване се прави анализ на проблемите пред отрасъла в страните пряко или косвено обхванати от тези процеси.

Ключови думи: туризъм, геополитика, национална сигурност, тероризъм, миграционна вълна

Едно от най-силно развитите явления по цял свят през последните десетилетия е туризма. Това е и основният фактор за непрекъснато нарастване на научният интерес към тази интердисциплинарна област. От редица автори се създават множество определения, които обхващат различни аспекти на един сложен социално-икономически обект.¹ В литературата те се обединяват в три основни групи:

- а) туризмът като вид отход, способ за използване на свободното време, който позволява едновременно подобряване на физическото здраве и повишаването на общото културно ниво;
- б) туризмът като форма на миграция на населението, свързани с пътешествия;
- в) туризмът като комплексно социално-икономическо явление.²

Последната група определения за същността на туризма отразяват най-пълно неговото съдържание на съвременният етап от развитието на обществото. Останалите определения, които се използват в различни области на науката и практиката са значително по-тесни и се отнасят за отделни специализирани видове туризъм.

За нуждите на настоящето изследване може да използваме следното определение, според което: „Туризмът представлява социално-икономическо явление при което се извършва преместване на хора в дадена страна или местност извън постоянното им местоживее за срок до 12 месеца, свързан с отход, познавателна или друга дейност отличаваща се от мястото на пребиваване“.³

В последните години туризмът може да се разглежда многостранно. От една страна той е важен. За поддържането на здравето на хората спорт. В същото време това е необходима човешка потребност, а също представлява стопански отрасъл, който се занимава с обслужването на туристическите пътувания. Туризмът осигурява значителни преки и косвени приходи.⁴ Той представлява един от най-големите високодоходни и най-бързо развиващи се отрасли на световната икономика. В сферата на туризма са заети повече от 250 млн. души или всеки десети от работещите в света. Тук са вложени над 7% от общия обем на инвестициите, създава се над 11% от световния брутен продукт, осигуряват се над 5% от данъците и 1/3 от световните приходи от търговията и услугите.⁵ Туризмът оказва огромно влияние на такива ключови сектори на стопанството като индустрия, земеделие, транспорт и връзки, търговия, строителство и много др. катализиращи социално-икономическото развитие. Освен икономическо туризмът има и важно социално значение (създава възможности за нарастване на контактите, осигурява хиляди работни места и др.). Развива множество селища-градове и села, спомага за възпитанието на туристите (патриотично, естетично, екологично) и др.

В последните години непрекъснато нараства и ролята на политическото значение на туризма. Туризмът съдейства за създаване на добросъседски отношения между държавите и техните народи. Политическото значение на туризма се проявява предимно в международен мащаб, като той допринася за утвърждаване атмосферата на доброзелателство, мир и сътрудничество между народите, расите и религиите. Наличие на добросъседските отношения, на тесни и стабилни политически и стопански връзки между държавите, стимулира обмена на туристи между тях. Политическото влияние на туризма се конкретизира в по-добрата информираност на местното население в курортите, посещавани от туристи, относно събитията и новините в света.⁶

Обект на настоящето изследване е развитието на туризма в хронологичен аспект. Разгледани са основните проблеми пред отрасъла в съвременността свързани с геополитиката и националната сигурност. То представлява опит за разглеждане на взаимовръзката „политическа география“ – „геополитика“ – „национална сигурност“ и влиянието им върху туризма. Повечето автори са единодушни, че посочените по-горе понятия са в тясна зависимост. Докато политическата география разглежда „взаимодействие между географското пространство и политическите процеси“,⁷ както и пространствените отношения и изследване на политическите явления и системи в техния пространствен контекст, то геополитиката по-скоро е приложна научна област между географията и политологията. Още от нейното създаване (1899 г.) и до днес съществуват различни мнения относно нейната същност и обхват.⁸ Вече почети няма спорове, че освен научна дисциплина геополитиката е и приложна интердисциплинарна област. Често геополитиката се определя като приложение на природните, икономическите, социалните и демографските особености на дадена страна в политиката.⁹ В

науката се застъпва и термина „геостратегия“, тоест рамката, обясняваща стратегията на държавите и нейните разновидности, както и ролята и за националната сигурност на страната.

В настоящето изследване обхващаме ролята на геополитиката за развитието на туризма. Редица автори посочват две основни групи влияния на политиката спрямо туризма: чрез материални фактори – територия, географско положение, военни, природни, икономически ресурси изразяващи геополитиката с (Hard Power). Освен тях съществуват и т.н. психологически атрибути – привлекателност, престиж, способности за консенсус, лидерски умения и др. (Soft Power)¹⁰. Често днес това са и основните средства спомагащи развитието на туризма в национален и световен мащаб.

Още от самото начало на организирания туризъм за съжаление той е съпътстван с различни по характер заплахи. Всички те влияят върху отделни райони и света като цяло. В качеството си на гарант за защита на територията и населението от вътрешни и външни заплахи, най-общо сигурността може да се определи като: „Конюнктивна, ситуативна яснота, обективно и субективно гарантираща безпроблемна кратко – или средно сročна предвидимост и увереност“¹¹.

Според повечето автори сигурността в областта на туризма се проектира от следните вектори: природна, военна икономическа, социално-политическа, екологическа, информационна и др.¹².

В настоящето изследване основно застъпваме влиянието на военната и социално-политическата сигурност и тяхното отражение за развитието на туризма и националната сигурност. Военната сигурност е свързана основно с протичането на военни конфликти, членството на отделните страни в различни военни блокове и разположението ѝ спрямо враждебния. Например в Европа до 1989г. съществуваше „двуполусният модел“ с „Варшавски договор“ и НАТО. България бе разположена на границата със страни членки на НАТО (Турция и Гърция), а днес и ние сме част от Алианса. Напоследък в геополитиката по-голямо значение придобиват социално-политическите вектори - като радикализацията на ислямизма, увеличената миграция към Европа, тероризъм и множество атентати.

В хронологичен план съдържанието на понятието туризъм непрекъснато се променя и обогатява. Редица автори посочват основните етапи в развитието на туризма като т.н. „чист туризъм“ се развива през новото време в средата на XVII век в Европа – пътешествие основано на отход познание и развлечение¹³. Съвременният туризъм се развива около 150 години по-късно (XIX-XX век.) ,когато населението разполагащо с повече свободно време започва масово да пътува. Характерните особености на пътуванията на периода са следните:

1. Вече е на лице истински туризъм, създадени са основите на икономически сектор за обслужване на туристическите движения.
2. Туризмът става все по-масов, но все още достъпен само за представители на заможните слоеве.
3. Развитието на туризма обхваща предимно най-развитите за времето капиталистически страни в Европа и Америка. Главните райони, привличащи туристи са Френски и Италиански курорти по брега на Средиземно море, планински курорти в Френските, Швейцарските и Австрийски Алпи, големи градове като Париж, Рим, Виена, Лондон, Берлин¹⁴.

Най-развитата страна по това време Англия логично изпраща и най-много туристи в Европейските курорти. Периодът до Първата световна война е продължение на тенденциите в развитието на туризма преди това. Естествено по време на войната в отрасъла настъпва пълен застой, който е преодолян още през 20-те години на миналия век. Увеличават се пътуванията с жп транспорт масово се развива, и автомобилният. С най-големи приходи от туризъм по това време са Италия, Франция, Швейцария, с много по-малко от тях Австрия, Германия, Чехия, Гърция, Унгария и др.

Голямата икономическа депресия (1929-1933 г.),а също и започващите военни конфликти в Далечния Изток, Африка, Испания и окупацията на много страни в Европа почти спират развитието на туризма. Чак сред края на Втората световна война в следващите години започва истински „туристически бум“. Това особено се отнася за т.н. „стари“ туристически страни. По-късно той обхваща и периферията на Европа – Испания, Гърция, Югославия а след това – Португалия, България, Румъния, Унгария, Кипър, а в Северна Африка – Тунис, Алжир и Мароко. Оформя се и цял туристически район в Америка в който влизат САЩ, Мексико, Канада и Карибските острови. През 70-те години на XX век започва развитието на туризма в страни от т.н. „трета генерация“ – Източна и Югоизточна Азия – Япония, Тайланд, Хонконг, Сингапур, Тайван, Южна Корея а по-късно Индонезия и Австралия¹⁵.

През 80-те години на миналия век в глобалният туристически пазар се оформя триада, която повечето автори определят като „Център“ – Северна Америка с доминацията на САЩ – Западна Европа – Япония. На този триединен център на глобалният туризъм противостои – „Периферия“¹⁶. Тук се включват повечето от най-слабо развиващите се страни, с архаична структура на икономиката, с голяма бедност на населението, социално напрежение, непрекъснати преврати, атентати и др. Освен вече посочените зони, съществува и т.н. „Полупериферия“. Тя се отличава с много по-сложна структура. Тук влизат няколко групи страни: Северна Европа; Новите индустриални страни в Югоизточна Азия, както и групата на постсоциалистическите страни и Русия.

В световен мащаб на лице е тенденция на рязко увеличаване на туристическите пътувания. Докато след Втората световна война през 1946 г. те са били едва 14 млн. то през 2001 г. вече са 692 млн., 2012 г. надминават границата от 1млрд. а през 2015 г. са 1186млн. Прогнозата на СТО е за стабилен ръст и нарастване до 1.4 млрд. към 2020 г. и 1.8 млрд. към 2030 г. През 2011 г. приходите от международен туризъм надхвърлят 1млрд. \$ а през 2015 г. везе 1260млрд. \$. Общата глобална тенденция е на постоянен растеж в туризма през последните 7 години (от 4 и повече %) от кризата през 2007 г. От всички региони в света на лице е спад само в Арабският свят (-7%) и Северна Африка (-8%).

От хронологичният анализ ясно могат да се очертаят основните периоди на растеж, а също на спад и дори на спиране на развитието на туризма. Освен посочените две световни войни, икономическата депресия, в по-ново време са на

лице и регионални военни конфликти (например войните в Корея, Виетнам, Афганистан, Ирак, разпадането на бивша Югославия и др.). В съвременната епоха налице са военни конфликти между Русия и Украйна.

Повече от десетилетие след най-бруталния терористичен акт от единайсети септември 2001г. в САЩ цивилизованият свят е все още с неясна визия за своето бъдеще. Дилемата е между запазването на западната цивилизация в сегашния и формат или цялостното ѝ преустройство поради нарастващата сила на насилието на екстремистите. Поне три аспекта от поведението на терористите получиха обяснение от анализаторите; първо: те вече не са във вид на големи армии и НАТО не се бори с големи формирания; второ те представляват групировки, които не са анонимни, а са ясно дефинирани като културно-религиозна група под определен етнически произход; трето мотивите за нарастващо им насилие не намират никакво логическо обяснение за множеството терористични атентати в съвременното и избиването на стотици хиляди невинни хора. Значителната част от екстремисткото поведение на радикализираните представители на исляма до голяма степен се обяснява с религиозното възпитание и културно-историческата среда на формирането им. За съжаление в последните години нараства и броят на последователите на тези течения и в Западна Европа и Америка.

Тези тенденции в отделните общности се определят до голяма степен от културно-историческите традиции на обитавания регион отдавна е обект на вниманието на редица геополитици, културолози и политолози. Нормалната логика не може да приеме като съображение желанието на параноидни фанатици да унищожат всички друговеци, само защото живеели по свой начин или пък „гъпчат свещената земя на исляма“.

След краха на комунистическата система коренно се промени геополитическата картина на света. В края на ХХ век редица автори налагат нова **цивилизационна парадигма**. Този подход се използва за пръв път в културологията.

Цивилизацията представлява „най-висшата форма на културни общности на хора и мегакултура имаща широк спектър от признаци, определящи културната самобитност на народите“ Американският геополитика директор на института за стратегически изследвания при Харвардския университет Самуел Хънтингтън създава и обосновава хипотезата за световните конфликти между различните цивилизации. Негова е класическата фраза, че „историята на човечеството е история на цивилизациите“¹⁷. Тази тематика е изследвана обстойно от множество автори, но все пак безспорно цивилизационната парадигма е най-добре развита в трудовете на А. Тойнби, О. Шпленглер и С. Хънтингтън. Повечето автори смятат, че човечеството е съвкупност от цивилизации. Почети винаги се подчертава ролята на религията и културата за тяхното формиране. От своя страна цивилизациите могат да включват в своя обхват и субцивилизации. Например западната цивилизация има два основни варианта – Европейска и Североамериканска а ислямската се разделя на арабска, иранска, тюркска и малайска субцивилизации.

Учените не са единодушни относно определянето на броят на основните цивилизации. Например Тойнби определя 21 а по-късно 23. О. Шпленглер различава 8, а Ф. Бродел 9 основни цивилизации. Американският социолог М. Мелко предлага наличието на 12 цивилизации, от които 7 (месопотамска, египетска, критска, класическа, византийска, средноамериканска и индийска) вече не съществуват. Според същият автор налице са 5 – китайска, японска, индийска, ислямска и западна. Някои учени в това число и С. Хънтингтън прибавят и руско-православна цивилизация.

Повечето изследователи в началото на ХХI век определят съществуването на 5 основни цивилизации.

- западно общество, обединяващо западното християнство;
- православно-християнско и византийско общество разположено в Югоизточна Европа и Русия;
- ислямско общество –от Северна Африка и Среден Изток до Великата китайска стена;
- индуиско общество в тропическа субконтинентална Индия;
- Конфуцианско- будистко общество на страните от Азиатско-тихоокеанския регион¹⁸.

Във фундаменталният си труд С. Хънтингтън „Сблъсък на цивилизациите“ обоснова хипотезата за основните конфликти между различните цивилизации. Основната негова теза е призива за защитата на Запада от всички други цивилизации. Авторът е далече от мисълта за диалог на цивилизациите като основание за геополитическа толерантност и търпимост¹⁹.

Според същият автор главният разлом между отделните цивилизации е между Запада и останалите цивилизации. Най-сериозна линия на противопоставяне е на Запада с ислямската цивилизация, а по-малко западното и православно християнство. За съжаление Хънтингтън е познал до голяма степен.

Ислямският свят на съвременната геополитическа карта представляват едни от най-неспокойните и динамични региони на света. Ислямът е втората по численост на своите последователи световна религия (над 1.3 млрд. д.). В 48 страни на света те са мнозинство, в глобален аспект съществуват няколко центъра. Мюсюлманският Изток включва държави от Близкият Изток и Персийският Залив – древните центрове на мюсюлманската култура, но също и Афганистан, Иран, Пакистан и Турция. В Южна и Югоизточна Азия по-малко от мюсюлманите са араби. Друг крупен ареал на разпространение на исляма е мюсюлманският Север, който включва страни от постсъветското пространство на Кавказ и Централна Азия, а също региони от Русия.

В арабският свят Северна Африка е известна като Магреб, а Югозападна Азия Машрик. Южно от Сахара полупустинните области на Сахел и Африканската савана. Извън пределите на тези най-големи ареала на ислямският свят много бързо расте броят на мюсюлманите на Запад. Например в САЩ те са 5.7 млн.д., Франция – 3, Германия 2.5, Великобритания 1.5. Няколко милиона са и те в страните от Балканският полуостров. Разбира се, тази статистика е твърде занижена като се има предвид нарасналата миграция от последните години.

От значение за развитието на Арабско-ислямският регион е близостта му до важни морски пътища, които свързват северната част на Атлантическият океан през Средиземно море и Суецкият канал за Червено море и Индийският океан. Тук протича интензивно движение на значителни световни капитали. От тук преминават основните въздушни и

сухопътни комуникации свързващи Европа и Азия. Всичко това прави мюсюлманския свят важен геополитически център. Земните недра на региона са изключително богати. В тях са развити около 70% от нефта и близо 45% от запасите на природен газ в света. Въпреки огромното значение на региона за света, поради своята разнородност и многообразие той така и не става единен силов център. Основните причини са силната му раздробеност на множество племена и държави и че в сферата на външната политики много мюсюлмански страни провеждат политика активизирайки религиозни мотиви на международната арена.

Значителните количества от нефт и природен газ водят до разцвета на редица страни (Кувейт, ОАЕ, Катар, Саудитка Арабия и много други – общо 22). В същото време в други страни мюсюлманите живеят в състоянието на крайна нищета като БВП е под 2\$ на човек от населението.

Над 40% от населението в тези страни са неграмотни, а само 1.6% имат достъп до интернет.

Един от първите арабски проповедници на консолидацията на обществото и формирането на обща държава безспорно е Мохамед ибн Абдула (570-632), по известен като Пророка. Той е положил основите на утвърждаването на новата религия – мюсюлманството. В геополитически план приемането му довело арабската нация към създаването една единна държава – Халифат. Приема, се че радикализирането на ранния ислям е подпомогнат от съчетанието на религията и политическата власт. Мохамед или Пророка е може би единственият създател на религиозно учение, което съчетава духовното лидерство с политическата власт. Халифатът разпространил своя обхват върху територията на целия Арабски полуостров, но и на обширни площи от Азия, Африка и Европа. След внезапната смърт на Пророка завоевателните походи продължават а след един век са придружени с налагането на исляма. В началото мюсюлманският свят насочва своите завоевания към територии със сходни на техните климатични условия и култура. Чак до XVII век той е във възход. „Дар ал –Ислям „ (домът на исляма) контролира важни стратегически и търговски пътища, функциониращо стопанство, притежава военна сила и култура. Обширни са и техните завоевания в Европа. След XVII век обаче Османската империя постепенно започва да губи позиции спрямо бързо развиващият се християнски свят. Развитието на науката, културата и технологиите в Европа водят до рязка промяна на съотношението на силите. Постепенно в следващите векове исляма се превръща в отслабваща сила в периферен регион. Християните налагат колониална зависимост върху значителни ислямски територии. Всичко това води след себе си до борба на радикалните ислямистки лидери срещу неверниците²⁰. Борбата на ислямистите се означава като Джихад, който може да бъде в три вида – джихад на сърцето (борба със своите собствени недостатъци); джихад на езика (забрана на порицаемите и разрешение на одобрените от исляма); газават набег или фатх (завоевание, победа). В свещената война е забранено убиването на жени, деца, старци и свещеници, даже от немюсюлманска религия, но населението на завоюваната страна става военна плячка.

По-позорливите сред духовните водачи осъзнават необходимостта от реформи в развитието на ислямските страни. При повечето от тях съществуват множество реформаторски движения но редица радикални ислямистки такива. Всичко това води със себе си до множество враждуващи лагери. Както е известно още от втората половина на XIX век движението за реформи в ислямският свят не е спирало, но е то е твърде разнопосочно във финализацията на своите цели. Създадох се редица доктрини чиито представители бяха водачи на реформаторски движения като К. Ататюрк (Турция), Х. Бургива (Тунис), и др., т.е. т-н „модернисти“. Други лидери правеха опити за създаване на „ислямски социализъм“ – М. Кадафи (Либийска Джамахирия), А. Садат (Египет), Х. Асад (Сирия) и др. Всички те се опитваха да поддържат приятелски отношения със социалистическите страни и да се противопоставят на Империализма. В същото време в Иран дойде на власт религиозният водач Аятолах Хомейни с девиз „Нито Изток – нито Запад, а Ислям“. На практика това е връщане към патриархализма, от времето на Авраам преди 39 века.

Посочените богатства от петрол и газ са в основата на множеството конфликти и войни на територията на Близкия и Среден Изток (Ирано-иракската война; Кувейтско-иракската криза, войните в Персийският залив и др.). Районът на Персийският залив днес се намира в центъра на вниманието на Западната геополитика, която се стреми към неговите нефтени ресурси, в т.ч. и с военни действия. Печално известна стана военната операция „Пустинна буря“ (2003) когато САЩ обвини Ирак в наличието на химически оръжия и последва окупация. Военните действия в Афганистан продължават и до днес. До скоро в действие беше ембарго на Западния свят срещу Иран заради създадената ядрена програма.

Обратната страна на Запада става ярко изразения **антиамериканизъм** на повечето страни от този район. Широко разпространено мнение, че между исляма Запада върви „**междувизиционна война**“. Американските официални лица често говорят за ислямските държави като „престъпни“ страни (rogues states-държави негодници, негодяи). Печално известната „ос на злото“ (axis of evil) включва пет мюсюлмански страни: Иран, Ирак, Сирия, Либия, Судан.

В обикновеното съзнание на хората от Запада битуват устойчиви стереотипи, касаещи ислямският свят, като той създава само страх и недоверие, свят плен с фанатици и терористи. Логично в арабския свят се създава движения насочени срещу Запада, а в някои случаи дори срещу по-модернизираните ислямски страни (Турция, Египет, Тунис и др.).

Борбата на редица ислямски религиозни-политически организации, изповядващи екстремизъм и терористични методи са характерни с агресивно отношение към християнските духовни ценности, използване на исляма като революционна идеология, проповеди на Шириятски егатеризъм, строги правила на общественият живот, задължителни за истински мюсюлмани. През 1953г. е основана международната организация „ислямска партия за освобождение“, която поставя за своя цел възраждането „умма“ (целия ислямски свят), освобождаването му от чужди идеи, системи и закони, възстановяване на Халифата, изкореняване на бедността и корупцията с помощта на строго провеждане на ширият. Тази организация възхвалява например палестинците – самоубийци и продължава да действа и до днес. Постепенно се зараждат огромно количество **екстремистки организации**. Например „Световен фронт на джихада“, която е създадена от

Осама бин Ладен, който подписва съглашение за сътрудничество с лидерите на Египетската организация „Джихад“ М. Хамза и А. ал-Завахири. Смята, се че атентатите в САЩ в 2001г. са извършени именно от тази организация. Според множество източници повечето от водачите им не между живите. Друга голяма организация е „Народна ислямска конференция“, създадена през 1991г. в Хартум (Судан). Нейната основна задача е пълното освобождаване на Ерусалим и окупираните от Израел територии. Те поддържат освободителни движения в Чечня, Кашмир. В Либия през 1989г. М. Кадафи създава „Световно ислямско народно ръководство“, то оказва военно-политическа поддръжка на отделни екстремистки организации. Множество такива действат в Пакистан, Афганистан и др.

Множество специалисти смятат, че основните източници на финансиране на всичките тези организации са различни: благотворителни и религиозни организации; богати арабски страни, Международен ислямски университет в Исламабад, Религиозен университет Ал Азхар (Кайро), Център за бежанци „Алкифак“ – Бруклин, а също ЦРУ. Американската тактика за контрол на тези движения не се оправдава. „Изпуснатия дух“ в Афганистан (движенията „Талибан“ и „Ал-Кайда“) вече са извън контрол на Западните служби. Вместо да поддържат натиск върху Русия и др. Източни страни те се обърнаха срещу своите създатели. Ако добре познаваха исляма САЩ трябваше да го очакват. В последно време с най-голямо значение е създадената „Ислямска държава“ (ДАИЛ). Това е сунитска, салафитска ислямска организация. Отличават се с крайна жестокост, зверства, насилие над всички останали – шиити, кюрди, язиди, християни. Ислямска държава планира да завладе Балканският полуостров, заедно с Австрия, Чехия, Унгария и Словакия (би се наричал Оропба) също така Испания, Португалия и Франция (Андалус), Китай, Северна Африка и др. до 2020г. За разлика от другите терористични организации „ДАИЛ“ е с държавна структура. Ръководството им смята да изградят 16 министерства. Създаден е наръчник на управление на страна с 24 стр., писан след 2014г. Финансирането на „Ислямска държава“ става основно от богати спонсори от страните от Персийският Залив, продажба на петрол главно на Турция и още 40 страни, продажба на паметници на културата, търговия с роби (жени и деца) типично за цялата организация са садизъм, екзекуции, унищожаване на цели градове (Палмира и др.). Всичко това води със себе си увеличаване на миграцията към съседните страни и Европа.

След 1990г. на XX век в редица страни в Източна Европа настъпиха революционни събития, които често се наричат „цветни революции“. Същата практика бе наложена и в арабският свят чрез масови протести и народни вълнения в Близкия Изток и Северна Африка. През 2011г. в различни страни народните бунтове бяха наречени „арабска пролет“-Тунис, Египет, Йемен, Бахрейн, Либия, Сирия и др. Всички те по различен начин се оценяват от политолозите. При Западните аналитици те се представят като развитие на демокрацията в мюсюлманският свят. Много често тези революции се наричат революции на „facebook“. Много учени от бившите социалистически страни и арабският свят оценяват събитията по различен начин – чрез намесата на САЩ. До скоро лидерите на тези държави с всякакви средства поддържаха равновесие и не винаги с демократични средства. Сега след като „Кутията на Пандора“ се отвори в много от тях не се поддържа обществения ред. Това особено се отнася за такива важни страни като Либия (тя е изградена на племенен принцип), Египет, Ирак. В Сирия продължава гражданска война с участието на войски на централното правителство на Б. Асад, кюрдски сили, военни части на ДАИЛ. С военни сили по въздух и море, воюват Руски, френски и др. сили.

Освен посочените основни проблеми върху ЕС и развитието на туризма в частност на лице е един основен проблем, който произтича от казаното по-горе а именно тероризма и свързаните с него атентати. Тероризма като глобална организирана престъпна дейност, се очертава като най-големия фактор за пазарно-икономическо въздействие върху туризма. Така до 60-те години на XX век неговата проява е в ограничен мащаб но след 1970 г. и още повече 2001 г. качеството, скоростта и типа на атентатите както и количеството на гражданските жертви и самоубийства нарастват²¹.

Тероризмът и гражданските размирици не са ново явление за съвременния туризъм, те са причини за многобройни кризисни ситуации още в началото на модерната туристическа индустрия, в края на 50-те години на XX век. Тероризма еволюира в глобален фактор със значително влияние върху туристическото развитие на всички равнища: пътуванията на посетителите; гарантиране на безопасността и сигурността на туристическите места и др. Последствията и реакциите са сериозни, когато терористичните атаки се провеждат в известни туристически дестинации или в близост до тях, като по този начин увреждат имиджа и конкурентоспособността на района²².

Причините, които обвързват тероризма и туризма като „логични“ спътници и привличащи се противоположности са в следните по-важни направления:

- а) търсене на възможности за увеличаване на човешките жертви, икономически щети и последствията (разрушаване на свързаните с туристическа дейност и местната икономика като цяло);
- б) нарастване на жестокостта и бруталността на атаките ;
- в) търсене на нови и значими пътнически (транспортни и туристически цели);
- г) пренасочване от периферни и изолирани области към масово посещавани и популярни райони;
- д) получаване на гласност, защото туристическата индустрия е силно медийно ориентирана;
- е) предоставяне на лесни мишени от страна на туристите, защото местните власти се страхуват да предприемат по-строги мерки срещу терористите, за да не изплашат и отблъснат потребителите;
- ж) постоянно търсене на нови потоци от посетители – туристи, сред които са трудно разпознаваеми
- з) увеличаване на потенциала за публичност, много жертви и пострадали, разрушаване на значими културно-исторически или религиозни ценности, осуетяване на събития и др.²³

Няма държави и туристически места по света, които да са имунизирани и абсолютно защитени от терористични нападения. Като се започне от атентатите срещу Сръбския крал Александър на Лазурният бряг (1931 г.), Олимпийските

игри в Мюнхен (1972 г.), гарата в Болоня и др. Безспорно атентатите се увеличават след големия удар срещу САЩ (11.09.2001). Следват големи атентати и в Европа: в Испания – гарата в Мадрид (2004 г.), метрото в Лондон, Белгия, Германия, Турция, България и др. Безспорно най-много и най-ужасяващи са те във Франция – Париж и Ница, като дори последния е на националният празник на Републиката (14.07.2016). Общо във Франция са загинали досега над 200 души.

Прави впечатление, че ИДИЛ и др. терористични организации правят атентати и в Тунис, Йемен, Нигерия, Индонезия, Кувейт, Бангладеш, Пакистан и дори светия за мюсюлманите център Медина в Саудитска Арабия (05.07.2016). Според изчисления на ЦРУ и други разузнавателни служби атентат се извършва на всеки 82 часа и рядко се повтаря мястото и това ги прави още по-непредвидими. Бяха взривени множество самолети, Руски, Френски и др. Освен организирани джихадистки групи прави впечатление и отделни радикализирани се мюсюлмани (второ, трето поколение Европейци – Французи, Белгийци и Германци). Загубите за световния туризъм са огромни. Само за 2015 г., според СТО те са 57 млрд. \$.

През последните години ЕС е изправен пред най-големите заплахи от своето създаване. Нарастват миграционната вълна и терористичните атаки. Основните имигранти към Европа са главно от Сирия, Афганистан, Ирак и Либия. До момента бежанците в Европа са над 1,2 млн. д. Най-много са те в Германия, Австрия, Скандинавските страни и др. В съседните до Сирия държави най-много бежанци има в Турция 2.5млн.д., Ливан 1.1млн.д., Йордания 635хил.д. Основните пътища за миграция към ЕС са общо два: 1. През Средиземно море и Италия; 2. От Турция през Егейско море островите Лесбос, Хиос, Самос- Гърция, през Македония, Сърбия, Унгария за Германия. През последните месеци този поток намаля значително. През България мигрантите са значително по-малко, като по официална информация за 2015г. те са около 30хил.д. В лагерите за бежанци в Харманли, София и край Радомир те са под 2000д. повечето от тях не искат убежище в България, концентрират се в София и търсят път към Германия. Прави впечатление, че повече мигранти се залавят не във влизане в страната а на излизане до границите със съседните страни. Това се дължи на участието на организираната престъпност при прехвърлянето на бежанци. Това се осъществява през Южната граница на Република България с Турция през шест маршрута: 1) край с. Резово до Черно море; 2) Край с. Сливарово; 3) с. Бръшлян до Малко Търново; 4) с. Близнак; 5) с. Голямо Буково и 6) с. Белеврен – край Средец.

Миграционната вълна доведе в Европа значителна престъпност. До момента ЕС няма единна политика относно бежанците. Не се спазва все още Дъблинското споразумение. В последните няколко дни на Лондонската конференция бе взето решение за засилване контрола на границите на ЕС.

Съвременната геополитическа обстановка се отразява и на българският туризъм, трябва да се имат предвид няколко основни аспекта а именно: отношението на супер силите, Русия, САЩ и НАТО към Балканският геополитически възел и мястото на България в него; интеграционните процеси в Европа и на Балканите и др. В близост до него непрекъснато зреят конфликти. След сравнителното успокояване на обстановката в страните от бивша Югославия и Кавказ на лице е конфликт с трудно предвидими последици между Русия и Украйна. Само за 2015 г. България загуби над 180 хил. туристи от тези държави. След множество атентати и опита за преврат ситуацията в Турция буди сериозно безпокойство. Това води до пренасочване на туристите в значителна степен към България и др. съседни страни. Значителната миграционна вълна към Европа от Близкият Изток, Афганистан, Ирак и Африка изправя Европа и България пред сериозни предизвикателства, които не се отразяват еднозначно върху Българският туризъм.

Литература

- ¹Славейков, П. и К. Найденов, Икономика на туризма, С, УИ „Св. Кл. Охридски“, 2009, с 8-12.
- ²Дышина, Н. Н., География на туризма, М., „Дашков и К.“, 2010, с. 7-8.
- ³Дышина, Н. Н. цит. Съч., с.8.
- ⁴Личев, Т. Икономическа география на България, Свищов, „Д. Найденов“, 1996, с.213.
- ⁵Филипова, И.Г., Погодина, В.Л., Е.А. Луканов География на туризма Санкт Петербург, Бизнес преса, 2007, с.19.
- ⁶Воденска, М., Основи на туризма, „Матком“, С,2010,с23.
- ⁷Карастоянов, Ст., Политическа география, геополитика, геостратегия, УИ „Св. Климент Охридски“, С. 1997, с.11.
- ⁸Геополитика – терминологичен справочник (съставител М. Бъчваров), С., 1999г., с.98-101.
- ⁹Личев, Т. Геополитика, геостратегия и националната сигурност на Република България, В: „Актуални проблеми на сигурността“, том 4, ВТ, НВУ, 16-18 октомври, 2013г., с.5-14.
- ¹⁰Кръстев, В. Туризмът като геополитически инструмент на меката сила, В: „Туризмът в епохата на трансформация“, Варна, „Наука икономика“, 2015, 825-830с.
- ¹¹Русев, М. Геополитически и геостратегически предизвикателства пред глобалната и регионалната сигурност – основни методологични и приложни аспекти, том3 ВТ, НВУ, 2009г. с.7-16.
- ¹²Кръстев, В. Геополитика и геостратегия на туризма, Варна, „Наука и икономика“, 2016г., с.68-76.
- ¹³Асташкина, М. В., География в туризма, М., „Алфа-М“, 2013, с.12-16.
- ¹⁴Бъчваров, М., Цв. Тончев Основи на туризма, С., „Тилия“, 1996г., с.22-28.
- ¹⁵Бъчваров, М., Цв. Тончев...цит. съч. с. 25-30.
- ¹⁶Александрова, А.Ю., География туризма, М., „Кнорус“, 2010 с.160-170.
- ¹⁷Хънтингтън, С. Сблъсък на цивилизацията и преобразуването на световният ред, С., 1999.
- ¹⁸Бродел, Ф. Граматика на цивилизацията, С., „Изток-Запад“, 2014.
- ¹⁹Желтов, В.В., М.В. Желтов, Геополитика: История и теория, М., „Инфра-М“2014.
- ²⁰Бакалов, Г. Геополитически и културологични взаимоотношения между исляма и Запада в миналото и днес, В: Географията – вчера, днес и утре – Юбилеен сборник в чест на 60 годишнината на проф. д-р Стефан Карастоянов, С., УИ „Св. Климент Охридски“, 2004, с.40-50.
- ²¹Узунов, Ю. Тероризъм и туризъм. Конструкт за бизнес защита и сигурност, В: „Туризмът в епохата на трансформации“, Варна, „Наука и икономика“, 2015 г., с.218.
- ²²Казанджиева, В. Туризмът и антихуманни явления, В: „Въведение в туризма“, 2014 Варна, „Наука и икономика“, с. 120-124.
- ²³Manfield, Y., A.Pizam Tourism, Security and Safety: From Theory to Practice. Elsevier, 2006, p.42 (<http://books.google.bg>) (цит. по В. Казанджиева)